

SATURS

Būt vienmēr ceļā. <i>Gunāra Bibera priekšvārds</i>	6
Kronis	9
Šaušalīgs notikums caurumu mežā	45
Cikls «Deviņas īsas lugas»	
Vēja stikls	69
Gans	83
Sestdienas vakars	93
Satikšanās	103
Debilais	115
Līst	129
Mīlestības ārprāts	141
Sūdi	153
Ezers	165
Dienvīdējš, vakara saule	177
Slepkava un slepkava	191
Spalvas	233
Skatiens no augšas	265
Svešinieki šeit	291
Dancoju, spēlēju	335
Zvaigznes diena	367
Aktieri	381
Jūtas	419
Persijs Dievišķīgais	451
Letiņi	489
Lelde Stumbre un viņas lugas. <i>Ingmāra Čaklā pēcvārds</i>	516
Svarīgākās ziņas par Leldes Stumbres dzīvi. <i>Sast. Ingmārs Čaklais</i>	517
Leldes Stumbres lugas. <i>Sast. Ingmārs Čaklais</i>	519
Raksti par Leldi Stumbri, intervijas. <i>Sast. Ingmārs Čaklais</i>	526

BŪT VIENMĒR CEĻĀ

Savā dziļākajā būtībā L. Stumbres lugu personas ir ceļinieki. Galvenais, ko cilvēks var paņemt ceļā līdzī, ir brīvas izvēles iespējas. «Kad es domāju par savu sapni... Tur es jūtu, ka stāvu tādas kā izvēles priekšā, es redzu, ka man dota iespēja un tikai es viens varu izlemt, ko darīt. Es saprotu, ka notiek kaut kas īsts un nozīmīgs. Un es neesmu skaida upes straumē.» (Olavs lugā «Spalvas».) Reizē arī jūtam, ka šī brīvības izjūta ir iluzora. Jo vispirms jau haoss ir cilvēka dvēselē – viņš ir pa pusei labs un pa pusei slikts, viņa gribu māc un notrulina ne vien sabiedrības priekšstati, bet arī dzīvei nelabvēlīgas fatālas liktens radītas nejaušības. L. Stumbres lugu arhetips ir gan S. Kirkegora ētiskais cilvēks, kas izjūt, ka cilvēks kā personība sākas ar izvēli, gan sabiedrības un liktens kaprīzēm pakļautais estētiskais cilvēks ar lokāmo apīņa iedabu. L. Stumbres Anši un Viļi reizumis rakstāmi ar lielo, bet citviet ar mazo burtu. Elle vispirms cilvēks ir pats sev, un tikai pēc tam viņš nonāk līdz Ž. P. Sartra atziņai, ka «elle – tie ir citi». Darbs, pienākums, māja, iela, siki uztraukumi, aizdomīgi prieciņi. Parastā ikdienas straume, kurai tik bezgala grūti turēties pretī. Pasaule kā saplēsta vāze ar mirušām puķēm. Ne mazākā gaismas stara, tikai sarkani šķēpi melnās debesīs. Gluži vai eksistenciālistiem raksturīga esības sarkanā tuksneša izjūta. Neizskaistināta patiesība par savu laikmetu. No kā šādā situācijā prasīt atbildību – no apstākļiem vai no cilvēka. Vai nemaz neuzdot šos smagos jautājumus un tikai radīt lasītājā patiesu reālās dzīves dramatisma izjūtu... Vērot, kā lugu lasītājā vēlreiz izsāp rūgtā patiesība par dzīvi, par tās šķietamo bezizeju...

Un tomēr L. Stumbres varoņi meklē izeju... un kā vēl meklē, paplašinot savas dvēseles telpu gan horizontālā, gan vertikālā dimensijā.

Vispirms viņi ar Sīzifa pacietību un neatlaidību meklē dzīva gara sēkliņas citos cilvēkos. Jā. Elle – tie ir citi. Bet dzīvot šai pasaulē bez gara radiniekiem arī ir mokoši. Viņi tiešām ir svešinieki šeit, bet reizē grib kļūt par savējiem. Un tieši šai paradoksā ir L. Stumbres lugu dramatisma un humānisma spēks. Meklēt cilvēciņu citos nozīmē to dziļāk apjaust un atklāt arī sevī. Tomēr šis ceļš uz otru cilvēku bieži (ja ne parasti) aizved strupceļā... Un tad cilvēks iegūst brīnišķīgu spēju paplašināt savas dvēseles telpu, ieplūstot dabā, sajūtot sevi kā Visuma daļu. Ceļinieks, zemes ceļu bezcerīgi nogurdināts, līdzīgi putnam paceļas debesīs vai ieaug kokā. Lugā «Kronis» Māra un Kazis «dodas projām, un no miglas pēc mirkļa iznirst lielas, vecas priedes stumbrs, kurā iegravēta krusta zīme. Māra ar Kazi pieiet pie priedes, apstājas. Tad Māra

saņem Kazi aiz rokas un ievēd viņu priedē». Tik vienkārša, iekšēji tīra saplūsme ar dabu kā mūsu dižo jaunromantiķu mākslā. Glābiņš, mierinājums un ticība reizē. Ceļš no cilvēcisko attiecību haosa uz harmoniju. Gluži vai sakrāls mierinājums. Kamēr cilvēka gars spēj lidot, tas ir dzīvs. Lasītāja emocionālo kontaktu ar L. Stumbres lugām vispirms arī rada viņas tēlu dzīvīgums, tajos kūšājošās dziņas. Dionīsiskais vīrišķo un sievišķo dziņu pārmērs, ko lugas struktūras rāmjos iekļauj L. Stumbres izkoptā amata prasme. Acīmredzot ir sasniegta tā meistarības pakāpe, kurā formas pieredze vairs nav kanons, kas spīdzina jaunrades impulsus, bet spēks, kas organiski iekļaujas jaunrades procesā. Viņas lugās var atrast piemērus visiem svarīgākajiem lugas struktūras elementiem. Proti: kā tēlu pretēju viedokļu sadursmē (tēze un anti-tēze) nonākt līdz sintēzei, t. i., atziņai augstākā līmenī, kā produktīvi izmantot darbības, vietas un laika vienības principu, kā panākt kāpinājumu, radot priekšnojautu, un kā likt ekspozīcijas elementiem kalpot tēlu attiecību saasināšanai. Un kur tad uguņošana ar eksperimentālām situācijām! Tiesa, ne vienmēr tēli pakļaujas šīm situāciju rosinātajām provokācijām un nevis atsedzas, bet tieši otrādi – paslēpjas sevī. Un tad autores solījums paliek nepiepildīts.

L. Stumbres talants ir bagāts arī ar vārda maģijas izjūtu. Autores lugu personāži nevairās no stīpriem vārdiem (ne jau katrs dramaturgs atļausies lugai dot virsrakstu «Sūdi» vai runāt ne vien par tārpainām piepēm, bet arī zaļām sūdu mušām, pa reizei piesaucot to pašu veco velnu). Koķetēšana? Skatītāja provocēšana uz smiekliem? – Re, kā! Bet varbūt nepatika pret standartizēto, it kā izkoptības vārdā noplicināto ikdienas valodu, kas var raksturot tikai cilvēku attiecību standartmodeļus. Bet autores lugu valodā ir arī otrs slānis, te valoda kļūst par zīmju sistēmu, kurā sazinās izredzētie. Šī valoda apliecināja L. Stumbres mākslas noslēpumu jau «Zīmējumos smiltīs». Cilvēku visintimākās saskarsmes brīžos klasiskais dialogs pāraug pārtrauktajā, kad vārds ir reizē adresēts sev un partnerim.

Šajos ievadvārdos neesmu ne spējis, ne arī gribējis atšifrēt to noslēpumu, kas tieši mani kā lasītāju visvairāk valdzina L. Stumbres lugās. Katram no mums ir tiesības uz savu «man patīk» vai «man nepatīk». Tas ir atkarīgs gan no lasītāja subjektīvajam īpašībām, gan sava laika gaumes prasībām, gan uzkrātās kultūras pieredzes.

L. Stumbres Rutai lugā «Persijs Dievišķīgais» un, ticu, arī pašai autorei ir veselīgs skats uz mākslu: «Mākslinieks arī ir cilvēks, vai ne? Viena bilde ir izcila, otra – vienkārši laba, bet trešā – bāla, sasteigta vai galīgi neizdevusies. Tas notiek vienmēr un visur.» Tā gadās arī L. Stumbrei.

Gunārs Bībers

Galvenais, ka L. Stumbres talants ir ceļā. Tur nākas sastapties ar daudziem svešiniekiem, bet ir arī savējie. Tādi būs arī starp viņas lugu lasītājiem un skatītājiem.

Gunārs Bībers

KRONIS

Luga divās atsevišķās daļās

Darbojas: Kronis – 70 gadi
Salmēns – 50 gadi
Zēns – 10 gadi

Pirmā daļa

Ziema. Auksta februāra nakts. Mēness gaisma – spoža un skaista. Ezera krasts. Ezers ir aizsalis, visapkārt sniegs, sīki krūmiņi ezera krasā, sastinguši salā.

No ezera puses atskan tikko dzirdams izmisīgs sauciens: «Palīgā!» Klusums. Neviena nav. Sauciens atkārtojas mazliet skaļāk, uzstājīgāk, pat tā kā nepacietīgi: «Palīgā! Palīgā!»

Gar ezeru iet Salmēns. Viņš steidzas. Grib ātrāk tikt prom no aukstuma un sniega čirkstoņas zem zābakiem.

Atkal atskan sauciens no ezera: «Palīgā!» Nu jau tas ir skaidri dzirdams. Salmēns apstājas, izdzirdis saucienu, pārsteigts skatās uz ezeru. Viņš saprot, ka kāds sauc palīgā, un ir gatavs iet, nevar taču paiet nelaimīgajam vienkārši garām.

Salmēns sameklē turpat sastingušajos krūmiņos garāku koku un dodas prom pa ezeru sauciena virzienā. Iztraucētie krūmiņi ar žēlu skaņu pakustina savus apledojušos zarus, un Salmēnam pakaļ noskan klusa tinkšķēšana.

Salmēns nekur tālu neiet. Melnais caurums ezera ledū ir labi redzams, un Salmēns dara visu, lai izvilkto uz cieta ledus slīcēju, kas ar pēdējiem spēkiem turas pie ledus malas.

Izglābtais skaļi stenēdams un vaimanādams, izrāpjas krastā un sabrūk kupenā blakus krūmiņiem.

Salmēns. Ei, celies augšā! Dzirdi, vai? Dzīvs taču esi!

(Izglābtais nekustas. Salmēns noliecas pār viņu.)

Ei!

Izglābtais. Ko bļauties...

Salmēns. Celies, tev saka. Ašā gaitā pēc pusstundas būsīm mājās, tur būs siltums un gulta. Dzirdi, ko?

Izglābtais. Liec mieru, Lauj nomirt...

Salmēns. Ko nu muldies, svempies tik augšā, es piepalīdzēšu... *(Salmēns grasās ņemt izglābto aiz padusēm, bet tas nikni ierūcas kā tāds lācis.)*

Kas tad nu? Nāc, nāc, man sāk salt kājas, te mīņājoties. Te nav tālu līdz mājām.

Izglābtais *(caur zobiem)*. Liec mieru...

Salmēns *(saskaišas)*. Ko tad tu no tā āliņģa brēci: palīgā, palīgā! Ja es tevi esmu izvilcis, tad tak tālāk arī jāaizved! Vai sliesies kājās vai ne?

(Izglābtais nekustas, un nekādas skaņas arī vairs nav dzirdamas. Salmēns atmet ar roku.)

Nu tad guli ar te...

(Iet projām. Tad apstājas, nāk atkal atpakaļ.)

Nu? Nenāksi?

Atbildes nav. Salmēns paskatās visapkārt. Klusums. Sals. Paskatās augšā, uz debesīm. Tur bālas, aukstas zvaigznes un mēness. Salmēns iet pie krūmiņiem, sāk lauzt zarus, vākt kopā koku galus. Tinkš-tinkš – krūmiņi žēlabaini skan. Salmēns turpat sakrauj ugunskuru, sameklē savā somā avīzi, aizdedzina. Lāgā jau negrib degt, bet galu galā uzšaujas sika, silta liesma, kļūst aizvien lielāka, sāk degt vienmērīgi, un saltā nakts atkāpjas. Salmēns salasa vēl zarus un koka gabalus, pats apsēžas sildīties.

Salmēns. Nu būs silts, kā rādās. *(Aizsmēķē.)* Vai tu tur vēl dzīvs vai jau miris?

Izrāvu šito blāķi no ūdens, bet liekas, ka par velti vien, kas zina, varbūt cilvēks gribēja mierīgi aiziet, bet es kā tāds muļķis ceļā patrāpījos. Bet sauca tak palīgā. Ei!

(Izglābtais sakustas.)

Ahā, dzīvs gan. Nu nāc tak tuvāk pie uguns. Atmieksēties mazliet, un tad iesim tālāk. Es arī esmu noguris. Kātoju no paša centra, te savi četri kilometri būs, vēl kādi desmit palikuši. Mūžīgi tie autobusi plīst kā ziepju burbuli, spēks tik skriet. Visu mūžu te dzīvoju un allaž vienreiz pa mēnesi rikšoju šito gabalu kājām. Un vienmēr iekrīt pa nakti. Ceļš jau nav slikts. Sākumā cauri mežam un tad tik visu laiku gar ezeru, gar ezeru vien. Vasarā jau te pilns ar mašīnām un teltīm, bet pa ziemu ne dvēseles. It kā pašā zemes malā būtu uz dzīvi apmetušies.

Izglābtais sakustas, lēni pagriežas pret ugunskuru, milzīgais kažoks paveras un Salmēns redz, ka kažokā ietinies sēž nevis pieaudzis cilvēks, bet zēns, bāls un nomocījies, aukstumā tricēdams.

Salmēns. Tu re ko, puika! Bet man likās, ka vecis. Ko tad tu te, puikiņ, nakts vidū dari?

Zēns. Salstu nost.

Salmēns. Tas ir redzams. Nāc tuvāk pie uguns. Žēl, nav katliņa, varētu vismaz karstu ūdeni ietriekt ribās. Kā tad nu ir, labāk?

Zēns. Salst.

Salmēns. Nu gan būsi slims, ko? Līdz mājām aiziesi? Man vēl kādi desmit kilometri ko rikšot. No kurienes tad tu esi?

Zēns *(pamet ar roku uz ezeru)*. No turienes.

Salmēns. Kādas tad tur tās mājas ir? «Lielmeži», «Sprinči»? No kurām tad tu esi?

Zēns. No «Kroņiem».

Salmēns. Ko nu tu runā, zēn! «Kroņi» tūlīt pēc kara nodega pa tīro! «Kroņu» tur vairs nav. Neviens tādus «Kroņus» šodien pat nezina.

Zēns. Es esmu no «Kroņiem».

Salmēns. Ko nu stāsti! Tev, dēls, no bailēm un aukstuma prātiņš vairs nestrādā, vai? Nu labi, un kā tad tevi sauc? Kā tev vārds?

Zēns. Kronis.

Salmēns. Fu tu, kad tevi! Kāds Kronis!? Nejauc galvu, tev saka! Zēns kā zēns, bet muld velns zina ko! Es tev saku, ka nekādu «Kroņu» te nav!

Zēns (*noguris skaidrot*). Es gāju pāri ezeram uz mājām. Es tur dzīvoju. Ko tu prasi, ja netici?

Salmēns. Labi, lai iet! Tad rauj vaļā visu pēc kārtas! Kas tur tais «Kroņos» vēl dzīvo?

Zēns. Visa ģimene.

Salmēns. Ak šitā! Labi. Un kādi tie «Kroņi» izskatās? Nu, vari izstāstīt? Kādas tur mājas, kāds dārzs? Kur atrodas aka? Nu? Sper laukā!

Zēns. Tur ir viss, kas vajadzīgs. Un viss stāv savās vietās.

Salmēns. Nē, bet tu pastāsti! Pastāsti!

Zēns. Ko tev no manis vajag? Liec mieru. Man salst.

Salmēns. Tad nāc tuvāk! Nāc, sēdies manā vietā, te būs pavisam labi. Nāc, nāc, nebaudies. Es, mīlīt, te visu mūžu esmu nodzīvojis un «Kroņus» vēl labi atceros, tu saproti? Ar «Kroņiem» man ir šādas tādas atmiņas, skaidrs? Es, var teikt, savā laikā tos «Kroņus» sapnī redzēju un gandrīz Dievam dvēseli atdevu to māju dēļ. Kā es tur gribēju dzīvot, kā es gribēju! To tu, puika, ne iedomāties nevari, kā tas ir, kad sirdi sagrābj melns žņaudzējs un liekas, viss lūzīs, ja tu nedabūsi to, par ko sapņo. Un nedabūju es ne pigu, tu saproti? Par mani pasmejās, uzspļāva un vēl pret grīdu izberzēja. (*Smejas.*) Tikai tagad es mīļajam Dieviņam varu simtreiz pateikties, ka tieši tā tas notika. Jo redzi, es te sēžu sveiks un vesels, bet tie tur «Kroņos»... un paši «Kroņi»... Nekā vairs nav. Viss nez kur pagaisis, pazudis, aizaudzis nātrēm un suņuburkšķiem, bet tagad ziemā – gludi aizputināts, ne zaķa pēdu tur neredz. Saproti, zēniņ, tai vietai pat zvēri met likumu, tādas tās lietas. Un es tev saku – ne jau nu par velti.

Tikmēr zēns ir apsēdies Salmēna vietā, bet pats Salmēns, to visu stāstīdams, pielēcis kājās. Nevar uz vietas nosēdēt. Atmiņas uzrauj cilvēku kājās.

Zēns. Neskraidi kā tāds apsēstais.

Salmēns. Ko?

Zēns. Acis sāp.

Salmēns. Ko tu saki? Ei, pagaidi, tu no «Kroņiem»! Tagad es pats domāšu, kas tu esi. Tur bija vesela saime – vecais saimnieks, dvīņi, viņa dēli un divas meitas. Vecais – to jau par Radības Kroni vien saukāja, bet baidījās kā no uguns. Tad tie dvīņi, strādāja kā tādi vergi no gaismas līdz gaismai un abi vienmēr kopā. Tikai meitām tur bija salda dzīve, tās Kronis laikam turēja par nez kādām princesēm. Bet kas tad tu tāds būtu? Bija tur viens puika no leišiem, nez kā pieklidīs, kaut kāds radnieks, ne radnieks... Bet tam jau tagad vajag būt krietni gados... Ei, tu dzirdi? Tu būtu tas leišu zēns?

Zēns (*klūst arvien klusāks un nespēcīgāks*). Liec man mieru...

Salmēns. Kas tev? Slikti? Atsilis taču esi... (*Satraukts.*) Ko nu lai dara... Varbūt tu te pasēdi, es skriešu pēc cilvēkiem, pēc kādas mašīnas. Aizrausim tevi uz slimnīcu, gan jau tur palīdzēs. Ko? Ar mieru?

Zēns. Skrien, kur gribi...

Salmēns. Ko tu saki? (*Skraida turp un šurp, viņš nespēj neko izlemt.*) Ko tad lai īsti dara, ko...

Zēns (*arvien klusāk*). Neskraidi tā... nomierinies.

Zēns pārgurumā aizver acis un klusu izdziest. Salmēns kā pārakmeņojies skatās uz viņu. Pieskaras zēna vaigam un ātri atrauj roku.

Salmēns. Ei, puisīt... ko tu... Ak debess žēlīgā, miris... Ko tad nu... Nu jau gan jāskrien uz centru.

Salmēns savāc savu somu, metas uz to pusi, no kurienes sākumā bija nācis. Pēc mirkļa atgriežas, sāk drudžaini dzēst ugunsķuru. Kažokā ietūtais sakustas, un Salmēns bailēs atsprāgst nost.

Salmēns. Nu ir gan spoki un māņi!

Kažoku atmet no sevis Kronis. Tas pats, ko Salmēns izvilka no āliņģa. Sēkdams un krekstēdams Kronis stāipās, loka kājas un rokas, drebinās un klusu lādas.

Kronis. Uzpūt to liesmu, nosalsim tak, kā likts!

Salmēns (*apstulbis*). Ko?

Kronis (*nikni*). Ko, ko! Vai ta kurls esi?

Salmēns. Es?

Kronis (*uzbrēc*). Saaukstēšos taču un nosprāgšu pēc tā āliņģa! (*Sabrūk atkal savā kažokā.*) Degvīna tev nav? Skaidrs, ka nav, kur nu!

Salmēns. Bet zēns... te bija zēns...

Kronis. Kas par zēnu? Jucis esi, vai? Tēlo, redz, drosminieku, velk laukā no ezera, bet, kad vajag vēl, tad nekā! Tad prātiņa par maz. Pūt tak to liesmu, tūlīt nodzisis!

Salmēns nometas pie ugunskura, uzpūš lielāku liesmu, neatraudamies skatās uz Kroni.

Kronis. Nu, kas ir? Ko skaties kā uz spoku?

Salmēns. Te bija zēns.

Kronis. Kur ta viņš ir? (*Skatās apkārt, sev zem kažoka.*) Ku-kū! Kur tu esi? Noslēpies, pagāns. (*Smejas.*) Nav te tava zēna. (*Pēkšņi.*) Re, re, tur kaut kas aizzibēja! (*Salmēns strauji paskatās uz to pusi, kur izstiepts Krona kaulainais pirksts. Kronis smejas. Viņaprāt, tas bija labs joks.*) Neesi nu dumjš.

Salmēns. Bet bija...

Kronis. Varbūt tu veselus divus no ezera izvilki? Puika paliek puika – izpeldas āliņģi un prom. Bet es, redz, nevaru ne lāgā pakustēt – kažoks arī slapjš, velk pie zemes.

Salmēns. Nē... es izvilku vienu. Bet sākumā te bija zēns. Mēs mazliet runājām, bet viņš bija tik vārgs... viņam sala... Un nomira tepat, tieši tur, kur tu stāvi.

Kronis (*pasītas sāņus, trīs reizes nospļaujas*). Fu tu, velns! Stāsta ar nez kādas briesmas! Attopies, cilvēk! Neboli acis, neviena cita te nav un nav bijis. Dumjš tu neizskaties, bet runā gan, kā no mēness nokritis.

Salmēns (*drausmīgi skumji*). Te bija zēns... viņam sala tik ļoti, ka to viņa naba sirds neizturēja.

Kronis. Atkal jau zēns! Zēns, zēns! Prātiņ, nāc mājās!

Salmēns (*ieskatās Kronī*). Bet tevi es kaut kur esmu redzējis.

Kronis (*jautri*). Nu, nu! Mini, mini mīkliņu!

Salmēns. Tu arī esi no «Kroniem».

Kronis (*smejas*). Kronis! Pats Radības Kronis!

Salmēns. Jā, jā, jā.

Kronis. Un tu domā, ka es tevi uzreiz nepzinu? Ha! Šitās blēdigās acis es uzreiz atcerējos. (*Atvēzējas pret Salmēnu.*) Utubunga tāds!

Salmēns (*iesmejas*). Ko nu plāties, tevis taču nemaz nav. Kur tie gadi, kad tu jau esi zem zemes, un neviens te tevi pat vairs neatceras.

Kronis (*pielec kājās*). Ko? (*Nomet kažoku, izslejas visā augumā, stalts un varens.*) Manis nav? (*Ar vienu lēcieni ir blakus Salmēnam, sagrabj to un ielidina sniega kupeņā zem krūmiņiem. Krūmiņi notinkšķ vien.*) Ak tad manis nav, ko?

Salmēns (*iztraušas no sniega*). Dullais vecis...

Kronis. Lien šurp, lupatu maiss!

Salmēns. Vajadzēja gan tevi atstāt āliņģi, lai piesalst pie ledus tavi likie pirksti.

Kronis. Kas izdarīts – izdarīts, ko nu vairs!

Salmēns. Laid garām, es iešu uz mājām. Ko es te kā tāds muļķis klausīšos, kā viens spoks...

Kronis atkal notriec Salmēnu gar zemi.

Kronis (*miermīlīgi*). Ja tu vēlreiz muldēsi tās blēņas par spokiem, aizvilksies mājās zili melns. Tur zilumi tevi pārlicinās, vai es esmu spoks vai dzīvs cilvēks un no tevis, muļķa, atšķiros tikai ar to, ka esmu izvilks no āliņģa. Un tu pats to izdari.

Salmēns. Labi jau, labi... Kas izdarīts – izdarīts.

Kronis. Tas jau ir prātīgāk. Sēdi nost.

Salmēns (*mēģina ar viltu*). Paklau, Kroni, ko mēs te sēdēsim, tumsā un aukstumā, iesim labāk pie tevis. Tur varēs drēbes apžāvēt, sieva uzklās galdu. Mēriņš arī atradīsies.

Kronis. Viltīgs tu esi, bet es esmu vēl viltīgāks. Domā, es nezinu, ko darīt ar slapjām drēbēm meža vidū? Tur, kur mūs visus pasūtīja, ne to vien iemācās. (*Kronis novelk slapjās drēbes, uzmet uz pleciem tikai milzīgo kažoku, kas uguns tuvumā sāk garot. Izvelk maisu, kurš nez kā saglabājies.*)

Re, maisiņš arī sveiks un vesels. Ne man vajag tavu māju, ne tavus ēdienus.

Man pašam viss ir.

Ņem laukā maizi, speķi, sīpolus, pudeli.

Salmēns. Kad es tevi vilku laukā, nekādu maisu neredzēju.

Kronis. To es biju sev piesējis pie muguras. Lai vieglāka iešana.

Salmēns. Ak tā... Un kur tad tu gāji?

Kronis. Pie tevis.

(Pauze.)

Ko tad tu domāji, kaimiņ, ka mēs nekad vairs nesatiksīmies? Vai tu kādreiz esi dzirdējis, ka Kronim vai viņa ģimenei kāds nodara pāri un viņš to lietu ir pametis neatmaksātu?

Salmēns. Vai tad nu tev, Radības Kronim, kāds var pāri nodarīt...

Kronis. Pats labi zini, ka var. Visi jau cilvēki vien esam. Katram sāp, pat ja iedur ar vismazāko adatiņu. Tev taču arī sāp? Re, kaut kādu zēniņu nupat pažēloji, gluži kā ists cilvēks.

Salmēns. Nestāsti riņķi un apkārt. Saki skaidri, ko tev vajag. Ko tu no manis gribi?

Kronis. Atriebties.

Salmēns. (*Bailes... bailes mācas viņam virsū!*) Tu gribi mani nosist?

Kronis. Pats ielēksi āliņģi. Tajā pašā, no kura mani izvilki.

Salmēns. Neesmu jau traks.

Kronis. Tu esi trakāks par dažu labu, kas piesiets pie gultas slimnīcā. Tikai tavs trakums kā kurmis graužas tev pa iekšām, simt un vienu alu rakdams, un pa visām ejām plūst asinis...

Salmēns. Jā, jā, nu tik biedēsi ar kurmjiem un asinīm! Tu gribi, lai es lecu āliņģī? Nesagaidīsi gan! Man mājās sieva, bērni, mazbērni! Man vēl dzīvot gribas, vai tu klieudz vai brēc. Ja esi atnācis nogalēt, pamēģini! Bet zini, es turēšos pretī! Līdz pēdējam, Kroni! Tagad es tā domāju – ja es toreiz to visu pārcietu – gan tās skaistās un sāpīgās sapņu un cerības dienas un tās melnās, lipīgās šausmu dienas, tad... tad man ne no kā vairs nav bail un pat tu nevarēsi mani apvārdot.

Kronis (*mierīgi un kārtīgi izliek savus produktus uz baltas drānas*). Nāc cienāties pie mana galda.

Salmēns. Negribas.

Kronis. Nāc, nāc, nebūs jau pirmā reize.

Salmēns. Nebūs jau pirmā reize... Vienmēr tu esi aicinājis mani tā, it kā pēdējam mēslam parādītu milzīgu žēlastību. No paša sākta gala tu esi mani nicinājis...

Kronis. Ēd, ēd, nekautrējies.

(*Kronis nogriež sev un Salmēnam divas pamatīgas maizes rīkas, saliek virsū speķi un sīpolus. Atkorķē pudeli.*)

Še!

Kronis ierauj malku no pudeles un iekožas maizē. Salmēns noskatās, kā viņš to dara. Tad arī pats nodzer no pudeles un atkož gabalu maizes.

Salmēns. Esi taču reiz cilvēks, parunā ar mani vienreiz kā līdzīgs ar līdzīgu.

Kronis. Ak, redz, ko tu gribi? Kā līdzīgs ar līdzīgu! Bet tad tev jātic man uz vārda. Un neskaties uz mani kā uz pašu nelabo, citādi atkal sitišu.

Salmēns. Labi jau, labi... Ja jau es te sēžu un gremoju tavu maizi, tad jātic vienbūs. Vienmēr, tavu maizi ēzdams, esmu domājis, kāpēc es isti to daru, kāpēc pieļauju sevi apsmiet un noķengāt, bet atkal un atkal eju pie tevis, it kā kāds magnēts mani vilktu. Tagad, redz, atkal... Sēžu te nakts tumsā un aukstumā, runājos ar tevi un, lai mani nosit, bet nevaru piecelties un aiziet.

Kronis. Tu esi noburts, skaidra lieta.

Salmēns. Es arī esmu par to domājis. Varbūt kāda vecene no «Kroņiem» uz manu māti greizi paskatījās, kad viņa bija gaidībās? Atceros, kad es kā ganu puika pirmo reizi nokļuvu «Kroņos», tad savā bērna prātā nolēmu, ka šitā droši vien ir tā paradīze, par kuru pieaugušie runā. Bet, kad tēvs nopirka mājas blakus «Kroņiem» un paņēm mani atpakaļ, es aiz dūsmām raudāju. Nu bija jāliec mugura savā zemes pleķī, un «Kroņi» bija tik tālu kā līdz mēnesim.

Kronis (*smejas*). Nu vai tu tiešām neesi traks? «Kroņi» bija labas mājas, kārtīgas, sakoptas, labākās visā pagastā, tas tiesa. Bet, ka viens cilvēks šitā jūk prātā māju dēļ, to es redzu pirmo reizi! Paskaties uz sevi kaut tagad! Rokas trīc, ģimīs bāls. Brālīt, atpopies! «Kroņi» nolīdzināti ar zemi, cilvēki izputināti, ko nu vairs tik alkatīgi drebēt!

Salmēns. Jā, jā, jā. (*Attopas.*) Bet tu?

Kronis. Es esmu Radības Kronis!

Salmēns. Ko nu māžojies!

Kronis. Vai tad ne? Tev, redz, likās, ka es esmu beigts un pagalam, sapuvis kaut kur Sibīrijas mežos, bet nekā! Sēžu te kā dzīvs tev pretī, un tu vēl loci iekšā manu maizi.

Salmēns. Bet kā... kā tas iespējams? Kāpēc?

Kronis. Pats tak mani no āliņģa izvilki. Vai tad nu neatceries?

Salmēns. Ak Dievs, es visu atceros! Visu, visu, visu!

Kronis (*riebumā*). Nu tik plēsīsi matus un sitīsi dūres pie krūtīm. Šitos pekstiņus es tur saskatījos līdz dziļam riebumam. Kad Alīnas brūtgāns mācās man virsū kā miegs. Fui! *Nospļaujas.*

Salmēns. Kāds brūtgāns? Vai tad Alīna... tur apprecējās?

Kronis. Apprecējās. Negribas ne domāt par to. Paša meitu iegrūdu nāvē.

Salmēns. Kā... kā tad tas iznāca?

Kronis. Nerausti nu valodu, ko nu vairs. Atceros jau, kā tu viņai apkārt luncinājies.

(*Pauze.*)

Sākumā nomira Alīnas puikiņš, Jurgis. Viņš bija pirmais tajā garajā mirušo rindā. Kā toreiz aizkūlāties līdz tai Sibīrijai, tā viņš sāka kāst un nikuļot. Kamēr mēs pa mežu vergojam, mazais uzmanīja ugunskuru, to vajadzēja visu laiku uzturēt, lai mēs galīgi nenosprāgstam tai aukstumā. Bet vienreiz pārtraukumā pieejam, un mazais jau izdzisis. Satinies, nabags, kažokā, bet tā arī nav varējis sasildīties... Bet pēdējo uguni bija sakūris tik lielu kā māja.

(Pauze.)

Pēc tam Alina vairs tam sādžiniekam pretī neturējās. Mūsu dēļ aizgāja.

(Pauze.)

Tikai kopš tā brīža vairs man neko nestāstīja. Nevis kā agrāk. Redzēju tak, ka labi tur neiet, bet paprasīt baidos. Viņa tak mūs visus baroja no sava vīra krājumiem.

(Pauze.)

Bet tas vīrs... nu tas pats, kas lūdzās man Alīnu, sev pie krūtīm sizdams... pēc tam viņš man simtkārt atmaksāja... Manu meitu... manu skaisto, lepno vecāko meitu viņš daudzija kā pelavu maisu... līdz nāvei.

Salmēns. Par ko... kāpēc?

Kronis. Vai es zinu. Par to, ka mūs, savu ģimeni, milēja un žēloja vairāk par visu. Viņš jau arī laikam cilvēks vien bija – nevarēja izturēt, ka Alīna tikai mūsu dēļ pie viņa aizgāja. Ja tā piespiežas, tad saprast var arī tādu. *(Pauze. Pēkšņi nikni.)* Bet nedomā, ka es tagad nožēloju, ka neatdevu viņu tev! Pigu tu būtu dabūjis, pat ja es būtu zinājis, ar ko manas nabaga meitiņas dzīve beigsies! Pigu!

Salmēns *(kļiedz pretī)*. Muļķis tu esi! Stūrgalvīgs, vājprātīgs vecis! Nevienam tu laimi neesi atnesis, pat savām smalkajām meitām ne!

Kronis. Ko tu saproti, sklanda! Manas meitas bija Kroņu dzimtas, un tādus ņergas kā tevi viņas sev ne tuvumā nelaida!

Salmēns *(triumfē)*. Ak ne tuvumā?! Ak tad tu par to esi tik pārliecināts? Ak re kā?!

Kronis. Ko nu gavilē, kaimiņ, zinu jau, zinu, no kā Alīnai tas bērns atskrēja. Tikai, cik nu mana vecā galva atceras, tu to bērnu nedabūji pat ar vienu acs kaktiņu apskatīt.

Salmēns *(apstulbis.)* Bērnu? Kādu bērnu? Vai tad Alīnas Jurgis... vai tad tas... bija mans?

Kronis *(izlīdzinoši)*. Tavs, tavs. No manis viņa toreiz vēl neko neslēpa. Paraudāja, pastīvējās, bet atzinās. Lādēju un suniju es to skuķi pamatīgi, Dievs mans liecinieks. Bet piedevu. Bērns nav vainīgs, ko? Lai dzīvo un priecājas. Cik nu viņam bija nolemts.

Salmēns *(ieklīdzas nebalsi)*. Bet kāpēc man neviens to neteica? Kāpēc visi runāja, ka tas esot nez kāda pilsētnieka bērns, kas vēlāk nomiris ar diloni?! Kas tās par pasakām! Ka es biju gatavs viņu precēt kaut ar simt bērniem, ja tik viņa nāktu!

Kronis. Es tev jau teicu – tevi neviens tuvumā nelaida.

Salmēns. Bet kāpēc?

Kronis. Tāpēc, ka tev jau no zidaiņa vecuma acis pārāk gailēja, uz mūsu mājām skatoties. Un Alīnu tu gribēji tikai un vienīgi māju dēļ.

Salmēns. Nav tiesa... es milēju... Alīnu es milēju.

Kronis. Nemelo nu vismaz tagad. Pēc Alīnas pārmeties uz Veltu, manu jaunāko. Bija tā vai nebija?

Salmēns. Ko nu tu... izgudro...

Kronis. Neko es neizgudroju! Veltiņš man arī visu stāstīja. Un visi trīs mēs gardi pasmējāmies: re, kā nabags meklē spraudziņu, kur ielist. Meklē, meklē, bet nekā!

Salmēns *(saķēris galvu rokā)*. Ak Dievs, ak Dievs, Alīna... Jurgis... mans dēls, mans dēls!

Kronis. Nevaimanā nu. Ne tev Alīna, ne dēls. Tas tev pavisam svešs zēns, kas tur salā pie ugunsкура aizgāja... Vienu stundu mums atļāva aiziet no darba, lai viņu apglabātu. *(Kronis strauji pamet koka gabalu Salmēnam.)* Še, pamēģini ar tādu izrakt sasalušā zemē kapiņu savam bērnam!

Salmēns *(pārbijies atmet koku)*. Ko! Ko tu!...

Kronis. Bet mēs izrakām. Ar zobiem un nagiem, kā zvēri gaudodami! Un pēc stundas jau atkal bijām cirmā, lai načaņiks redz, ka mēs esam kārtīgi tautas ienaidnieki, savu vārdu turam.

Salmēns *(pielec kājās)*. Ko tu man te stāsti! Kam man tas viss jāzina!

Kronis. Vai tad tu līdz trakumam negribēji uzzināt, kas īsti noticis ar «Kroņu» ļaudīm pēc tam, kad tu izliki viņus no mājām un aizsūtīji uz Sibīriju?

Salmēns. Es?!

Kronis *(mierīgi)*. Kas tad cits.

Salmēns. Es? Es?

Kronis. Nu jau atkal brēksi kā aizkauts. Esi tak vīrs, Salmēn, turies bišķi brašāk.

Salmēns. Es...

Kronis *(atlaižas pusguļus, ietinies savā milzīgajā kažokā. Filozofiski)*. Zini, Salmēn, es tā dažreiz domāju... Nebija jau tā Sibīrija vainīga pie visām tām ļaužu nelaimēm. Zeme kā jau zeme, pret zemi es nekad neesmu balsi pacēlis, to es tev varu apzvērēt. Es nekad neesmu bijis mānticīgs, bet to gan zinu, ja sāktu nolādēt zemi, tad viņa man par to arī atmaksātu... Tāpat tur bija skaisti, vareni meži, labas pļavas, un, kad es skatījos uz tiem kokiem, kas tur tāpat pavasarī salapoja un rudenī liesmoja kā ugunsgrēks, kad smēlu ūdeni no mazajām upītēm... ko es varēju teikt? Protams, «Kroņu» pļavas...

(Pauze.)

Gribējās gan uz mājām, Salmēn. Ja tu tikai zinātu, kā gribējās...

Pauze. Kronis ir iemidzis.

Salmēns. Ei, Kroni! (*Pieiet viņam klāt, skatās, vai nav miris.*) Nē, aizmidzis tikai. (*Atgriežas savā vietā, iedzer malku no Kroņa pudeles.*)

Ak tu, Kroni, Kroni, manu dzīvi tu esi saārdījis ar mēslu dakšām, bet pats te vēl sēdi kā tāds pasaules soģis, un es atkal drebu tavā priekšā kā agrāk... kā vienmēr. Vai toreiz, kad viņi visi aizbrauca, es necerēju, ka nu beidzot būs miers, beidzot es varēšu mierīgi dzīvot... «Kroņos»? Jo nekur citur mana dzīve nebija iedomājama. Un kas tur bija tāds īpašs, tais «Kroņos»? Nu, mājas. Skaistas gan pēc velna, ne acu nevarēja atraut. Liela ģimene. Vakaros sēdēja visi pie lielā galda, runāja par darbiem, trieca jokus. Uz jokiem jau šie bij' kā uzburti. Uz Jāņiem tur bija lielākais ugunskurs un tās dullākās izdarības, Ziemassvēkos vai viss pagasts gāja ciemos, visus tur dzirdēja un ēdināja. Bet kas nu tur liels? Vai citās mājās Jāņus un Ziemassvētkus nesvinēja? Vai mūsu mājās nesvinēja? Svinēja, kā ne. Tikai tēvs mūžam bija īgns, un māte darbos pagurusi, un nemācēja jau viņi saimniekot, allaž vai nu kartupeļiem kāda kaite piemetas, vai siens salīst... Un tad tie kašķi ar kaimiņiem, ar to pašu Kroni tēvs vienas slapjas pļavas dēļ gandrīz mājas izputināja tiesājoties. (*Iesmejas.*) Bet pļava palika Kronim. Tā bija viņa pļava.

(*Kronim.*) Ei, tu dzirdi? Tajās dienās es klusībā lūdzos Dievu, lai tā pļava paliktu tev. Zini, kāpēc? Man tak likās, ka tēvs grib sev pievākt MANU pļavu! Tu saproti? Un, kad tēvs prāvu zaudēja, es jutos tik stulbi lepns, it kā pats būtu tai tiesā sēdējis un cīnījies.

Tu guli! Nu, guli, guli, droši, ka tālu esi gājis.

(*Sarosās.*) Un kara laikā, ei, Kroni! Tu zini ar, kāpēc tavām mājām karš nogāja garām? Daudzas tak noslaucīja no zemes virsas, bet «Kroņos» neskāra. Ko? Tāpēc, ka es, fričus daudzidams un pa ierakumiem vaļādamies, allaž iztēlojos, kā nāku no kara atpakaļ pa lielceļu cauri mežam, un tad jau ezers nāk redzams, un tad tās divas lielās egles ceļa malā un viena lauka vidū, un tad «Kroņu» jumti, viens pēc otra, un visi veseli. (*Pielec kājās.*) Jā, jā, to es redzēju, kad sēdēju ierakumos! Es zināju, ka nemiršu, jo man vēl jāredz «Kroņi», man jāapskatās, vai es tur tomēr nevaru tikt iekšā. Varbūt dvīņi karā ir pagalam, varbūt Kronis pats no vecuma sabirzis, varbūt Alīna vai Velta tagad gribēs nākt pie manis, pēc kara jau katrs vīrietis zelta cenā!

(*Neganti iebrēcas.*) Bet kas no tā iznāca, ko? Atnāku mājās, eju uz «Kroņiem», bet tur? Visi sveiki un veseli! Dēli pat apsievieties paspējuši, cilvēku ka biezs, un visi dikti apmierināti! Jo, redziet, karš esot beidzies! Visiem lielie prieki! Pats vecais sēž galda galā kā kungs un ķēniņš! It kā nekas nebūtu mainījies, ko?! Un es... kā tāds muļķis ar savām ziepēm un konservu bundžām! Pie Veltas. Alīnai tak bērns, kam tāda vairs vajadzīga. Vai es varēju zināt, ka tas puika ir mans? Kad es saku, tur bija īsta mafija – viens par otru stāv un krīt! Un mani šie atkal... nē, pieņēma jau, aicināja pie galda, sak, stāsti, kā karā gāja, bet tas jau tik tā, uz piecām minūtēm, tad jau atkal tik vervelē par savu saimniecību, par lopiem un laukiem, un beigās es kā tāds ute sēžu un klusēju, nav jau mani lauki, nav mana darīšana! Padomju vara šiem bijusi nebijusi, runāja tak tā, it kā visa zeme «Kroņiem» piederētu, kā pirms kara! Un vecais... vecais tik sēž un smīkņā... sēž tik un smīkņā...

(*Pieiet pie Kroņa, uzmanīgi to nopēta.*)

Sakrities ir... Ģimis izkaltis, zobu droši vien arī nav... rokas trīcēja, kad grieza maizi... Ei, tu guli, vai?

(*Staigā apkārt Kronim.*)

Guli, guli... kas to zina, vai maz modīsies... Ja es tagad vienreiz saņemtos... vienreiz pa visām tām reizēm... ar šito pašu nazi... Viens ar nazi griež maizi, cits plēš skalus, bet es... ja tikai būtu tā drosme...

(*Pieliecas pie Kroņa pudeles, iedzer malku.*) Nekāds memļaks es neesmu, šo to savā dzīvē esmu arī paveicis, tā tak nav, ka nevarētu vēl to pēdējo... cūkas taču esmu kāvis, tur tik viens īstais dūriens vajadzīgs...

(*Paņem nazi. Atvēzējas.*)

Kroni!

Kronis (*Atver acis. Salmēns dur ar nazi, bet Kronis paveļas sānis. Salmēns nokrīt sniegā. Kronis apmierināts smejas.*) Ko tu tā brēci, Salmēn? Būtu klusiņām pielavījies no muguras, tad būtu trāpīts!

(*Salmēns sabrucis guļ sniegā. No kauna un dusmām nevar ne pakustēt.*)

Slejšies nu kājās, nopurini sniegu un nāc pasildies pie uguniņas. Vai tad mēs jau būtu beiguši runāt, ka tu jau nazi vicini? Nē, neesam vis beiguši.

Salmēns. Liec mieru... ļauj...

Kronis. Nomirt? Vēl nav laiks, vēl ne.

(*Salmēns pietraušas kājās, purina sniegu, apsēžas atkal pie uguns, galvu zemu nokāris.*)

Tev, Salmēn, nez kādēļ tiešām vienmēr neveicas. Pirms kara tu beidzies nost, glūnēdams uz «Kroņiem», nez kāda mendele tev bija piesitusies, ar ko tieši tie «Kroņi» tevi ēda nost?

Salmēns. Tur viss bija labāk. Pats jau zini. Lopi brangāki, labība augstāka, zeme auglīgāka...

Kronis. Niekā vien, Salmēn! Tavs tēvs turpat blakus plēsās, zeme tā pati. Varbūt vienīgi savējos es izdzenāju vairāk, bet viņi bija mana kaula – saprata, ka bez darba uz priekšu netikt. Un uz savas zemes, par savu maizi kāpēc nepaplēsties?

Salmēns (*ar pieaugošu niknumu*). Sava zeme, sava maize! Kā tad! Jums jau tikai sava zeme vien bija pie sirds, pārējie varēja sprāgt nost jūsu acu priekšā, tas jau vienalga!

Kronis. Es nesaprotu, ko tu runā.

Salmēns. Ak tu nesaproti! Vai tad tu esi aizmirsis, ka pie mums visa zeme pieder tautai? Ka nav te nekādu lielsaimnieku ar pašu zemi?

Kronis. Vai tad es biju pret kolhoziem? Pats iestājos, puikas aizsūtīju...

Salmēns. Acu aizmālēšanai?!

Kronis. Savu zemi es turpināju kopt kā agrāk, zemei jau vienalga, vai tā pieder kolhozam vai vienam cilvēkam.

Salmēns. Zemei – jā! Bet tev?

Kronis. Man arī.

Salmēns. Nekā nebija! Tur jau tā lieta! To tu neesi varējis sagremot un norīt, ka tavas «Kroņi» zemes piepeši pievāca kolhozs un tu paliki tikpat pliks un nabags kā mēs, tavi kaimiņi! Un nestāsti, ka tā nebija! Vai tas nebiji tu, kas «Sprinču» Andreju baroja, kad tas pa mežu pēc kara dzīvojas?

Kronis. Jā, es.

Salmēns. Ahā! Re, pats atkal atzinies! Gan jau tu zināji, kādēļ Andrejs un tie pārējie dzīvoja pa mežiem? Zināji, ko?

Kronis. Skaidrs, ka zināju. To zināja visi.

Salmēns. Un tomēr viņš barojs? Devi drēbes un apavus? Guldināji savā šķūnī?

Kronis. Bet kā gan citādi, Salmēn? Ja pie manis nakts vidū ierodas kaimiņš, ar kuru mēs visu mūžu blakus pļavas esam pļāvuši un kopā Jāņos alu dzēruši, bērnus kristījuši un kāzas svinējuši, ja viņš ierodas badains un noplucis un lūdz man gabalu maizes un zābaku pāri, ko lai es, tavuprāt, daru? Dzenu atpakaļ mežā vai – vēl trakāk – krauju pa galvu un skrienu pēc milicijas, lai ņem šo ciet un liek pie sienas? Tu zināji, Salmēn, ka es politikā pat pirms kara nejaucos un vienīgais, kas mani interesē – vai zeme pavasarī

tiks kārtīgi apstrādāta vai ne. Arī toreiz es Andrejam teicu, ka tā mežā dzīvošana viņam labi nebeigsies un lai labāk nāk laukā, nožēlo grēkus un iet tēvam palīgā mēslus vest un lopus kopt. Bet viņš bija jauns un dumjš, manī neklausījās. Toreiz, kad tas visgudrais partorgs Bērce mani saņēma ciet un pratināja, es tā arī visu pateicu, slēpt neko netaisījos.

Salmēns. Un tu cerēji, ka par tādām lietām tev uzsītis uz pleca un palaidis mājās?

Kronis. Patiesībā, jā, tik naivs es toreiz biju gan. Nevarēju saprast, kur slēpjas tas briesmīgais noziegums pret tautu.

Salmēns. Redz, kāds tu esi nevainīgs upurjers! Kas to būtu domājis! Lielais Kronis tā piepeši neko nesaprot, neko nesajēdz, pats ļaujas, lai šo ieskaita tautas ienaidniekos, un vēl lepns jūtas, ka nav neko noslēpis!

Kronis. Es vienmēr esmu turējies pie tās pārlicības, ka ar meliem nekur tālu netiksi. Un, ja jau tu biji viņiem tik smalki atskaitījies, tad man nu nebija jēgas vairs spirināties. Ko? Kā tev liekas?

Salmēns. Es? Kāpēc tad es? Tu domā, ka es viens zināju, ka tu baro meža brāļus?

Kronis. Tur laikam tev taisnība. Visi zināja, ka «Kroņos» nekad neviens nav laukā dzīts un pēdējam plukatam mēs varam iedot gan maizi, gan graudus nobērt, ja ir vajadzība.

Salmēns. Re, re, cik lepni! Lielsaimnieka gars tevī vēl tagad urķējas, ko!

Kronis. Kā to lai saka... Par zemes saimnieku es vienmēr esmu sevi turējis, bet nomiru nabadzībā no bada un nespēka... visādi tā dzīve iegrozās.

Salmēns. Par daudz tu sevi iedomājies, Kroni, par daudz! Tādēļ arī tas sods. Sods par tavu lepnību!

Kronis. Nu ko, sods par lepnību... tad jau laikam taisnīgs sods. Bet par ko tiem pārējiem? Alīnai, Jurgim, maniem dēliem un viņu sievām un bērniem? To gan mans prāts nevar aptvert. Varbūt tu izskaidrosi?

Salmēns. Ko tad viņi... vai tad visi ir pagalam?

Kronis. Visi, Salmēn. Mežā koks saspieda Jāni, varbūt, ka būtu varējuši kā nekā glābt, bet dakteru jau tur nebija un mūs jau arī par cilvēkiem neturēja, Bet puikas, Jānis un Edžus, tak bija dvīņi. Viens bez otra ne soli. Jānis nomira, bet Edžus... it kā viņam viena puse būtu nost atrauta, palika tāds kā dīvains, un neko tur nevarēja padarīt. Un vienreiz mežā sāka trakot – ar cirvi kapāja zemi un auroja nebalsi, nevienu sev klāt nelaida, pat mani ne... Nošāva viņu kā traku suni. Tā, redz, Salmēn.

Salmēns (*mēdās*). Tā, redz, Salmēn! Vai es esmu vainīgs, ka tev tāds švaks dēls?

Kronis (*saslejas*). Mans dēls...

Salmēns. Ko nu bļauties – mans, mans! Tev jau tas mīļākais vārds – mans. Bet «mūsu» negribēji? Re, tagad viss ir kopējs, viss – mūsu! Zeme, upes, meži! Ņem tik un strādā.

Kronis. Nu, un kā tad tagad ir – labāk? Kā jūs te dzīvojat, pastāsti. Tu droši, ka esi bagāts vīrs, ko? Piepildījās tavš senilgotais sapnis? Kļuvi par zemes saimnieku?

Salmēns (*īgni*). Mums te nav nekādu saimnieku, kad es tev saku! Nav! Visi mēs esam saimnieki... tas ir... zeme pieder tautai... nu, visiem!
(*Saputrojies.*) Saimnieku nav.

Kronis. To es arī tur dzirdēju. Bet kā tas ir, kad jāsāk strādāt?

Salmēns. Visi strādā – un cauri.

Kronis. Nu labi, tad pastāsti – kas tu esi? Kolhoznieks?

Salmēns. Pensionārs. Nu jā, kolhoznieks, dabiski, arī. Bet vispār pensionārs. Sieva – slaucēja fermā. Es turpat par sargu.

Kronis. Par sargu?

Salmēns. Un kāpēc ne? Mājās darba pietiek. Vispār to tā nevar izskaidrot, kas un kā, tu tik un tā nesapratīsi.

Kronis sāk smieties. Smejas un smejas, pat asaras sprāgst uz visām pusēm.

Kronis. Ak, Salmēn... (*Nevar vien rimties*).

Salmēns. Ko? Kas ir? Ko tu smeji?... Vai beigsi?!

Kronis. Ak, Salmēn, Salmēn... Grēks tā runāt, bet, kas zina, varbūt labāk, ka es to visu nepiedzīvoju... Tur, Sibīrijā, mocīdamies, mūs tik vien tās atmiņas turēja pie dzīvības, tā bija tā rozā migla, kas, no Latvijas nākdama, mūsu dzīvi tur padarīja ciešamu.

Salmēns. Ak tu mūžs, kas par cietēju! Taisni smieklī nāk! Tev, Kroni, nesaprast, ko nozīmē īstas ciešanas, tādas, kas grauž dienu no dienas, kaut arī no ārpuses liekas, ka viss jau it kā būtu – mājas un ģimene, daudz maz darbs un alga, it kā jau nebūtu par ko sūdzēties, bet tas galvenais... tas īstais, par ko var dzīvību atdot un degošām acīm iet preti... tas nav un nav, un nekad nebūs... nekad.

Kronis. Nu, nu, pastāsti, par ko tad tu savu dzīvību varētu atdot?

Salmēns. Par «Kroņu» zemi, lūk, par ko. To es tev saku tieši acīs.

Kronis. Dullš tu esi ar tiem «Kroņiem». Bet kā tad iznāca, ka tu viņus tomēr sev nedabūji? Es biju pārliecināts, ka, tikko mēs būsim laukā, tu tur būsi saimnieks.

Salmēns. Es arī... tā biju cerējis. Kā jūs aizbraucāt, tā es pa galvu pa kaklu prom uz ciema padomi, pie tā paša Bērces. Tā un tā, dodiet man «Kroņus», man kā istam nabagam tās mājas tieši laikā.

(*Pauze.*)

Tagad jau es zinu... Par daudz es toreiz uztraucos, par daudz skraidīju, likās, ka sirds izlēks no krūtīm aiz nepacietības. Šie toreiz tos buntavniekus no meža kūpināja laukā, nebija nemaz laika mani klausīties, bet es tik savu, tik savu... Un tad Bērce nolēma, ka «Kroņos» taisīs fermu un četras ģimenes tiks iekšā, mājas esot lielas un kārtīgas... es arī varot iet, ja gribot.

(*Pauze.*)

Tā viņi nolēma. (*Pauze. Iebrēcas.*)

Četras ģimenes! Debestiņ! Krogus mājā jau dzīvoja četras, to tev vajadzēja redzēt, kas tur notiek! Plēšas savā starpā kā nikni kaķi, visapkārt mēsli un dubļi, uz striķiem veļa plandas, dārzs aiz mājas sadalīts ar ļodzīgiem žogiem, katrs sev šķūnišus sanaglojuši, tādus, ka bail tuvumā iet, uz galvas sagāzīsies! Un tādi lai pēc tam ir arī «Kroņi»?!

(*Pauze.*)

Bet ko es tur varēju teikt? Varbūt to, ka «Kroņi» jau no sākta gala man pa galvu maisījušies, ka es visas acis esmu izskatījis, uz to pusi blenzdams? Viss bija pagalam, viss velti... viss.

Kronis. Un tad tu to nolēmi?

Salmēns. Ko tad?

Kronis. Ja nav man, lai nav arī citiem.

Salmēns. Es? Nē... nē, nē! Tas gadījās nejauši! Kad es tev saku, nejauši!

Kronis. Nestāsti nu.

Salmēns. Es negribēju dedzināt! Kā tāds apmātais es tur klīdu, virināju durvis, pētīju klētis un kūti tik tādēļ vien, lai iztēlotos, kā te viss varētu būt... Un tad vienreiz uznāca negaiss... zibeņi šķīda vien... Un es iedomājos, cik briesmīgi tas būtu, ja zibens iespertu un viss sāktu liesmot... ko es viens varētu? Viss taču nodegtu, un man atliktu tikai noskatīties.

Kronis. Tā bija laba doma – aizdedzināt tieši negaisa laikā...

Salmēns. Kad es tev saku, tas bija nejauši! Es sēdēju tur pīpēdams un skatījos uz negaisu... un tad man likās, ka kaut kas nokrakšķ, skrēju skatīties, vai nav iesperts kādā kokā, pametu smēķi turpat uz galda malas... Un tā... tā tas notika. Kad nācu atpakaļ, māja jau dūmoja... Tici vai ne, bet es brēkdams metos iekšā, gribēju ko glābt vai... sadeģt kopā...

(*Salmēns drudžaini staigā šurp un turp.*) Tomēr izspruku laukā.

Kronis (*klusu*). Un kā tad pārējās ēkas?

Salmēns. Vējš! Vējš tak bija! Viena dzirkstele, otra... Līz pat pēdējam brīdim es tur biju, nez cik stundas pagāja... viss, viss nodega, Kroni, viss.

Kronis. Viss.

Salmēns. Pēc tam es gāju pa tiešo pe vecā Bērziņa un pirmo reizi mūžā pielākos kā suns. Sēdēju viņa šķūnī trīs dienas un trīs nakts. Dzērājs es nekad neesmu bijis, to suslu mans kuņģis lāgā neņēma pretī. Vēmu tik aiz stūra un atkal. Kamēr galva dulla.

Kronis. Un mēs tur tikmēr... kā tādi muļķīši ikviens otru mierinājām, sak, nekas, pacietisimies, gan jau atkal brauksim uz mājām, gan... Neviens līdz mājām netikām, bet vismaz arī neuzzinājām, ka tas posta darbs tur izdarīts. Un tā arī labāk.

Salmēns. Jums varbūt tur bija labi, bet man? Pēc tam, kad no dzēruma attapos! Dievs, žēlīgais, nu tik es sāku domāt! Un ja nu jūs atgriezāties? Ko var zināt! Kroņi ir izturīgi, Sibīrija šos nesalauzīs, visi smiedamies atbrauks atpakaļ! Ko tad? Skaidrs, ka tu pats tūlīt zinātu, kurš tas vainīgais! Vai Dieviņ, kas nu sākās! Pēc Staļina nāves, kad visa dzīve atkal iegriezās savādāk un pat Lielmežu Andrejs ar savējiem atgriezās, es domāju, ka prātā sajukšu aiz šausmām. Tā vien likās, ka nakts vidū pie loga visa Kroņu dzimta sastājusies. Kungs žēlīgais, kas man tas bija par laiku... (*Pauze.*)

Bet pagāja viens gads, tad otrs, trešais... neviens neatgriezās. Un neviens arī nezināja par jums ko pateikt.

Kronis. Un kā tad pēc tam?

Salmēns. Ko tur, pēc tam... dzīvoju... kaut kā.

Kronis (*pieceļas*). Bet, redz, taču, kur viņi visi stāv, Salmēn... skaties!

(*Kronis rāda uz ezera pusi. Sacēlies neliels putenis, vējš rausta sasalušos krūmiņus, un dzirdama atkal tā klusā tinkšķēšana.*)

Re, kur abi mani dēli, dvīņi. Jānis un Edžus, turpat blakus viņu sievas un bērni, kas nomira viens pēc otra no visādām slimībām, re, tur arī Alīna, mana vecākā meita, ar dēlu Jurgī, tavu dēlu, un mana mazākā, Veltiņš, viņa mums bija tā jautrākā, nekad dūšu nezaudēja, re, re, tur viņi visi ir.

Salmēns. Ko? Ko tu runā? Es neko neredzu!

Kronis. Bet tu ieskaties, ieskaties. Un «Kroņu» jumti aiz ezera arī labi redzami, viens aiz otra...

Salmēns. Kur? Kur tad? Kur ir «Kroņi»?

Kronis. Nu gan, tu tāds kā joks. No dūmeņa tieva strūkliņa vijas, logos gaisma, vai tad tu neredzi?

Salmēns. Jā... «Kroņi» stāv...

Kronis. Skaidrs, ka stāv.

(*Putenis pieņemams spēkā. Ugunskurs pusnodzisis, un pats Kronis pamazām pazūd puteni, kamēr Salmēns drebēdam skatās uz ezera pusi.*)

Salmēns. Ei! Ei, Kroni, kur tu? Pagaidi, pagaidi taču, es arī... (*Sagrābsta savu somu.*) Es arī iešu ar tevi... tagad tev mani jāņem līdz, tagad es neatkāpšos...

(*Salmēns metas uz ezeru, bet āliņģis ir aizsalis, viņš skraida turp un šurp, dauza ledu ar kājām, ar somu, ar koku, bet ledus ir biezs un stingrs, un, lai izdauzītu tajā caurumu, vajadzīgs cirvis vai dzelzs lauznis.*)

PIRMĀS DAĻAS BEIGAS

Otrā daļa

Darbojas: Māra – 55 gadi

Kazimirs Kronis – 60 gadi

Dievu un cilvēku piemirsta sādža Sibīrijas mežu ciešā aplenkumā. Vasaras nakts, un sajūta ir tāda, ka neviens cilvēks te nekad nav dzīvojis un, protams, nedzīvos. Un tomēr – kad acis aprod, skatienam no tumsas dzilēm iznirst vienstāvīga koka māja ar augstiem, šauriem logiem un lieveni. Iespējams, ka tai apkārt ir arī kādi koki vai krūmi, bet pašreiz neko nevar redzēt. Par to, ka mājā dzīvo cilvēki, liecina maza spraudziņa, kas izstaro gaismu no aizklāta loga.

Mājai zaglīgi un slēpdamies tuvojas cilvēka stāvs, tas pieiet pie loga ar gaismas spraudziņu un sāk klusu grabināties.

Kazis (*glaimīgi un klusu sauc*). Тетя Маша! Мария Ивановна!

(*Nepacietīgāk.*) Эй! Тетя Маша!

Viņš grabinās te pie viena, te pie otra loga. Piepeši no mājas atskan veciška, kašķīga sievietes balss. Tik spalga un rupja, ka Kazis atsprāgst nost no loga.

Balss no mājas. Чего нада, паскудник?! Убирайся отсюда, не торгую я больше, ясно тебе, дураку?!

Kazis (*attāpies no pirmā izbīļa*). Что орешь, тетя Маша, да я знаю, что не торгуешь, знаю! Но ведь одна бутылочка у тебя осталась? Ох, осталась! Мне верные люди сказали, что осталась...